

Tarih Okulu
Yaz 2009
Sayı IV, 163-169.

Peter Burke, **Fransız Tarih Devrimi: Annales Okulu**, 216 sayfa, Çeviren: Mehmet Küçük, Doğu Batı Yayınları, İstanbul 2006, 2. Baskı, ISBN 975-8717-00-6, 10 TL.

Mustafa ALİCAN*

Yaygın olarak “Annales” adıyla bilinen bir tarih dergisinin etrafında kümelenen bir grup tarihçi tarafından kurulan “Annales Okulu,” daha sonraları Fernand Braudel, Georges Duby, Jacques Le Goff ve Emmanuel Le Roy Ladurie gibi ünlü tarihçiler tarafından benimsenerek geniş alanlara yayılsa da, 1929 yılında iki tarihçi tarafından, bir XVI. yüzyıl uzmanı olan Lucien Febvre ile bir ortaçağ uzmanı olan Marc Bloch tarafından kuruldu. Annales Okulu ve temsilcileri şu öncü fikirleri savunmaktaydılar (tamamıyla ve her şeyiyle blok bir Annales Okulu tarihçileri ve onların savundukları düşünceler gibi bir şey akla gelmesin, genel anlamda Annales mantığının temelinde yatan fikirler diyelim): a) Olaylardan oluşan geleneksel tarih anlatısının yerini sorun odaklı analitik bir tarih anlayışı almalıdır. b) Temel anlamda siyasete eğilen bir tarihin yerine insan faaliyetlerinin bütününe eğilen bir tarih geçmelidir. c) Bu iki amacın gerçekleştirilebilmesi için, tarihin dışındaki diğer sosyal bilimsel disiplinlerle işbirliği yapmaya önem verilmelidir.

Toplumsal ve kültürel tarih çalışmaları ile bilinen İngiliz tarihçi Peter Burke, hareketin kurucu liderlerinden Lucien Febvre tarafından disiplinler arası işbirliğine yaklaşımı, “Tarihçiler! Birer coğrafyacı olun, hukukçu, psikolog ve sosyolog da olun,” şeklinde özetlenen Annales hareketinin genel anlamda üç aşama geçirdiğini kabul eder. Bunlardan ilki, 1920’li yıllardan 1945 yılına kadar uzanan döneme tekabül eder. Bu ilk dönemde hareket, geleneksel tarih anlayışına, siyasi tarihe ve olaylar tarihine yönelik bir dizi saldırı düzenleyen küçük, radikal bir gruptan müteşekkildi. II. Dünya Savaşı’ndan sonra bu küçük grup egemen tarih platformunu ele geçirerek Fransız tarih anlayışına en

* Arş. Gör., Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Ortaçağ Tarihi Anabilim Dalı. Bornova-İzmir. E-Posta: mustafaalican@tarihokulu.org

önemlileri “yapı” ile “konjonktür” olan kavramlarını ve uzun vadeli değişimleri imleyen “dizisel tarih” (serial history) yöntemini hakim kıldı. II. Dünya Savaşı’ndan sonraki döneme tekabül eden ve Annales’in tam anlamıyla bir okul haline geldiği bu ikinci aşamada, hareket tamamıyla Fernand Braudel’in egemenliği altındaydı. 1968 yılında başlayan üçüncü aşamada ise, hareket, sınırları kontrol altına alınamayacak kadar genişleyen her hareketin yüz yüze geldiği bir sürece, parçalanma sürecine girdi. Günümüze kadar uzanan üçüncü aşamada, Annales Okulu’ndan çeşitli kopmalar yaşandı. Bu kopmalar sonucu bir kısım tarihçiler sosyo-ekonomik tarihten uzaklaşarak sosyo-kültürel tarihe odaklanırken, bazıları da siyasi tarihe ve olaylar tarihine yöneldi. Öte yandan Annales’in birikiminden beslenen bir kısım tarihçilerin anlatıyı (narrative) yeniden keşfetme serüvenleri de bu üçüncü aşamada gerçekleşmiştir.

Bu incelememiz, İngiliz tarihçi Peter Burke tarafından kaleme alınan “Fransız Tarih Devrimi: Annales Okulu” isimli önemli monografi ile ilgilidir. Burke, monografisinde, Annales Okulu’nun tarihsel kökenlerini, beslediği düşünsel damarları, okulun kurucu ve temsilcilerinin kaleme aldıkları metinleri incelemekte, XX. yüzyıl tarihçiliğinde derin izler bırakmış olan bu tarih ekolünün çok yönlü bir “tarihini” vermektedir.

Eser, Kurtuluş Kayalı tarafından kaleme alınan “Türkçe Basıma Sunuş” ile “Teşekkür” kısımlarının ardından gelen “Giriş,” “Tarih yazımı Alanındaki Eski Rejim ve Muhalifleri,” “Kurucular: Lucien Febvre ve Marc Bloch,” “Braudel Dönemi,” “Üçüncü Kuşak” ve “Kuşbakışı Annales” başlıklarını taşıyan altı bölümün yanı sıra, Annales Okulu’nun ürettiği kavramların kısaca açıklandığı “Sözlükçe” ile “Kaynakça” ve “Dizin” bölümlerinden meydana gelmektedir.

Kurtuluş Kayalı imzasını taşıyan “Türkçe Basıma Sunuş,” “Annales Hareketi’nin Türkiye Serüveni O Kadar Açıklayıcı Ki...” başlığını taşımakta, bu kısımda, Annales Hareketi’nin Türkiye’deki yansımaları Kayalı tarafından masaya yatırılmaktadır. Kayalı sunuşunda, Annales Hareketi’nin Türkiye’deki etkisinin Fernand Braudel’le başladığının altını çizmekte, Braudel’in 1949 tarihli yapıtı “Akdeniz Dünyası” ile ilgili bir inceleme yazan ve Febvre ile Bloch’tan açık bir biçimde etkilenmiş olduğu kaleme almış olduğu metinlerde açıkça görülen Ömer Lütfi Barkan’a göndermede bulunmaktadır. Annales Hareketi’nin Türk sosyal bilimciler üzerindeki etkisinin genel anlamda Braudel’in izlerini taşıdığını savunan Kayalı, hareketin, Türkiye’de özellikle 1950’li yıllarda etkin olduğunun altını çizmektedir.

Burke'ün, Annales Okulu'nun günümüzdeki temsilcilerinin birçoğunun ismini (bunların içinde Roger Chartier ve Eric Hobsbawm gibi ünlü isimler de vardır) zikrederek kendilerine teşekkürlerini sunduğu "Teşekkür" kısmının ardından gelen "Giriş" bölümünde, Annales Okulu ile ilgili genel bilgiler verilmektedir. 1929-1939 yılları arasında "Annales d'histoire economique et sociale," 1932-1942, 1945 yılları arasında "Annales d'histoire sociale," 1942-1944 yılları arasında "Melanges d'histoire sociale" ve 1946'da ismi "Annales: economies, societies, civilisations" olmak üzere dört farklı isimle çıkan, ancak yaygın ismi kısaca "Annales" olan hareketin dergisinin kurulma süreci ve kurucuları ile ilgili bilgiler verilmekte, dergi kurucularının akademik ortamları ve etkilendikleri kişiler anlatılmaktadır.

Sonraki bölüm "Tarihyazını Alanındaki Eski Rejim ve Muhalifleri" başlığını taşımaktadır. Bu bölümde yazar, Febvre ve Bloch'u "Fransız Tarih Devrimi" şeklinde isimlendirdiği bir ayaklanmanın önderleri olarak göstermekte, bu "asilerin" alışı gelmiş istedikleri rejim hakkında genel bilgiler vermektedir. Buna göre, Herodotos ve Thukydides çağından beri Batı'da tarihyazını yönteminin başat bir biçimde "büyük adamların ve kahramanların öyküleri" şeklinde sürdürüldüğünü ifade etmekte, bu yöneme ilk ciddi itirazların Aydınlanma ile birlikte yöneltildiğinin altını çizmektedir. XVIII. Yüzyılda İskoçya, İtalya, Almanya ve başka yerlerde bazı düşünürlerin "toplum tarihi" ismini verdikleri yeni bir tarih türünü geliştirme çabası içine girdiklerini belirten yazar, "Roma İmparatorluğu'nun Çöküşü" isimli anıtsal yapıtında Edward Gibbon'un yapmaya çalıştığı gibi sosyo-kültürel tarihi siyasal olay anlatısıyla bütünleştirme çabası içinde olan bir grup tarihçinin yanında, "Kopernik Devrimi" ile özdeşleştirilen Leopold von Ranke'nin öncülük ettiği bir grubun da formüle ettikleri tarih anlayışı ile sosyo-kültürel tarihi yeniden marjinalize ederek XVIII. yüzyılın "yeni tarih"nin altını oyduklarını ifade etmektedir.

Burke'e göre, XIX. yüzyılda klasik tarih anlayışına yönelik muhalefet devam etmekteydi. 1855 ve 1860 yıllarında Rönesans ile ilgili çalışmalarını yayınlayan Michelet ile Buckhardt tarih konusunda Ranke'nin takipçilerinden daha kapsamlı görüşlere sahiptiler. Buckhardt tarihi din, devlet ve kültür üçlüsünün etkileşim alanı olarak görürken, Michelet'ye göre tarih, bugün "aşağının perspektifinden tarih" (history from below) denilen bir tarih olmalıydı. Michelet'nin sözleriyle tarih, "*ıstıraplarını dile getirme gücünden*

yoksun bir halde ıstırap çeken, çalışan, çürüyen ve ölen insanların tarihi” olmalıydı.

Klasik tarih anlayışına yönelik tepkiler Michelet ve Buckhardt ile kalmadı. XIX. yüzyılın sonuna gelindiğinde siyasi tarihin “emperyalizmine” yönelik itirazlar iyice ayyuka çıkmıştı. En örgütlü muhalif tarihçiler, özellikle ekonomi ile uğraşanlardı. Emile Durkheim’in sosyolojisini benimseyen Françoise Simiand ve onun gibi birçok ekonomist, klasik tarih anlayışını tarihten silmek ister gibiydiler. Yazar, Annales Okulu’nun ortaya çıkışını da bu karmaşık ortama yerleştirir.

“Kurucular: Lucien Febvre ve Marc Bloch” başlıklı bölümde, tarihe yönelik yaklaşımları birbirine oldukça benzese de, karakter olarak tamamen birbirlerinin zıddı olan Febvre ile Bloch’tan (Febvre dışa dönük ve kavgacı bir kişiliğe sahipken, Bloch sakin ve ketumdu) söz edilmektedir. “İlk Yıllar” başlığını taşıyan altbölümde Annales’in bu iki kurucusunun formasyonları masaya yatırılmakta, mezun oldukları okullar ve birlikte çalıştıkları hocalar söz konusu edilmektedir. “Strasbourg” başlıklı altbölümde Febvre ile Bloch’un bir araya geldiği ortam üzerine çözümlemelere gidilmekte, dostlukları ve bilimsel tartışma ortamları yansıtılmaktadır. “Kral’ın Dokunuşu” başlıklı altbölümde, Bloch’un aynı başlıklı eseri incelenmekte, “Rönesans ve Reform Hareketini İnceleyen Febvre” başlıklı altbölümde ise, Febvre’ün hayatının büyük kısmını Rönesans ve Reform ile ilgili araştırmalara hasrettiği anlatılmaktadır. “Annales’in Kuruluşu” başlıklı altbölüm, daha sonraları Annales Okulu’nun biçimleneceği zemini hazırlayan Annales dergisinin kuruluş aşamasına ve bu aşamada Febvre ile Bloch’un ilişkide olduğu akademik ortama ve etkilendikleri düşünsel damarlara odaklanmaktadır. “Annales’in Kurumsallaşması” başlıklı altbölümde derginin etrafında toplanan tarihçilerin zamanla kurumsal bir kimlik yarattıklarında söz edilmekte, “Febvre’ün Rabelais’i” başlığını taşıyan sonraki altbölümde ise, Febvre’ün “On Altıncı Yüzyılda İnançsızlık Sorunu: Rabelais’nin Dini” başlıklı çalışması üzerine analizlerde bulunmaktadır. “İpleri Elinde Tutan Febvre” başlıklı altbölümde gelince, burada, Febvre’ün II. Dünya Savaşı’ndan sonra Annales hareketi üzerinde baskın bir etkiye sahip olduğunun altı çizilmektedir.

Sonraki bölüm, “Braudel Dönemi” başlığını taşımaktadır. Fernand Braudel’in Annales ile olan ilişkisi ve zamanla Annales’in en önemli üyelerinden birisi –sonraki bir dönemde en önemlisi- olma sürecinin anlatıldığı bu bölümün “Akdeniz Dünyası” başlıklı altbölümünde, Braudel’in “Akdeniz

Dünyası” adıyla meşhur olan “Akdeniz Dünyası ve II. Felipe” başlıklı tezinden söz edilmekte, “Akdeniz Dünyası’nın Üretilişi” başlıklı altbölümde ise Braudel’in tezini yazma süreci incelenmektedir. “Akdeniz Dünyası Hakkındaki Değerlendirmeler” başlıklı altbölümde Braudel’in çalışmasının yarattığı yankı üzerinde durulmakta, tarihçilerin eserle ilgili düşünce ve yorumları irdelenmektedir. Eserle ilgili övgü ve yergilerin aktarıldığı bu bölümün ardından “Yaşlı Braudel” başlığı altında Braudel’in Annales üzerindeki etkisine değinilmekte, “İpleri Elinde Tutan Braudel” başlıklı altbölümde, onun Annales Okulu’nun rakipsiz tek ustası olduğu dönem işlenmektedir. “Maddi Kültürün Tarihi” başlığını taşıyan altbölümde, Braudel’in etkin olduğu Annales ekolünün tarihin maddi kültüre bakan yönüne odaklandığının altı çizilmekte, “Braudel’in Kapitalizm Hakkında Söyledikleri” başlıklı altbölümde ise Braudel’in, Marx ve Weber’den farklı olan kapitalizm ile ilgili düşüncesi, kendi ifadeleri ile şu şekilde aktarılmaktadır: *“kapitalizm tek bir sınırlı kaynaktan meydana gelemez. Ekonomi bir rol oynadı, siyaset bir rol oynadı, toplum bir rol oynadı, kültür ve medeniyet bir rol oynadı. Genellikle son analizde güçlerin çekişmesinde kimin kazanacağını belirleyen tarih de bir rol oynadı.”* “Nicel Tarihin Yükselişi” başlıklı altbölümde, Annales Okulu’nda 1950’den 1970’li yıllara kadar etkin bir rol oynayan nicel tarihin, yazarın deyimiyle “nicel devrimin” ilk başta ekonomi alanında ortaya çıkışından ve ardından da toplumsal tarihe, bilhassa nüfus tarihine yayılışından söz edilmekte, “Ernest Labrousse’un Önemi” başlıklı altbölümde de nicel tarih anlayışının Annales Okulu’ndaki en önemli temsilcisi olan Labrousse’un önemine değinilmektedir. “Tarihsel Demografi ve Demografik Tarih” başlığını taşıyan altbölümde, nicel tarih anlayışının fiyatların tarihinden sonraki ikinci büyük etki alanına, nüfus tarihine olan etkisinden bahsedilmekte, “Bölgesel ve Dizisel (Serial) Tarihin Önemi” başlığı altında, Annales ekolüne mensup tarihçilerin büyük önem verdiği bölgesel tarihin taşıdığı önem farklı açılardan incelenmektedir. “Le Roy Ladurie’nin Languedoc’u” başlıklı altbölümde ise, bir önceki bölümde önemine göndermede bulunulan bölgesel tarih çalışmalarının “Akdeniz Dünyası” ayarındaki bir örneği olan Emmanuel Le Roy Ladurie’nin “Languedoc Köylüleri” isimli yapıtı inceleme konusu yapılmaktadır.

“Üçüncü Kuşak” başlıklı bölüm, Annales Okulu’nun üçüncü kuşak mensuplarından ve tarih anlayışlarından söz etmektedir. Bu bölümde, 1968’den sonraki yıllarda Annales’in başına geçen Andre Burguiere ve Jacques Revel gibi genç tarihçilerin başını çektiği üçüncü kuşağın Fransa dışındaki fikirleri

seleflerinden çok daha açık olduğunun altı çizilmekte, bu kuşağa mensup olanların Amerika Birleşik Devletleri'ndeki üniversitelerde ders verdikleri ve İngilizce konuşup yazabildikleri vurgulanmaktadır. Ayrıca bu yeni kuşağın, Annales geleneği ile Amerika kökenli psiko-tarih, yeni ekonomik tarih, popüler kültür tarihi ve simgesel antropoloji gibi alanlarla sentez kurmaya çalıştıkları belirtilmektedir. "Mahzenden Tavan Arasına" başlığını taşıyan altbölümde, Braudel döneminde nispeten ihmal edilen zihniyetler tarihi ile kültürel tarihin üçüncü kuşak tarafından "temelden kültürel 'üstyapıya,' 'mahzenden tavan arasına' taşındığından" bahsedilmekte, "Psiko-Tarih" başlıklı altbölümde ise, psikolojik ya da psikanalitik tarih denemelerine atıfta bulunmaktadır. "İdeolojiler ve Toplumsal İmgelem" başlığı altında, Jacques Le Goff ve Georges Duby gibi Annales'in kalburüstü şahsiyetlerinin zihniyetler tarihine yönelik ilgisi irdelenmekte, Annales tarihçilerinin ideoloji ile ilgili düşüncelerine odaklanılmaktadır. "Dizisel Tarihin 'Üçüncü Düzeyi'" başlıklı altbölüm, kolektif araştırma ve istatistiksel analize elverişli alanlara ayrılmıştır. "Reaksiyonlar: Antropoloji, Siyaset, Anlatı" başlığının altında, 1970'li yılların sonuna gelindiğinde Annales'in temsil ettiği şeylerin birçoğuna, özellikle toplumsal tarihin ve yapısal tarihin egemenliğine karşı genel bir reaksiyonun belirdiğinden söz edilmektedir. Bu reaksiyonların olumlu tarafında üç eğilimin mevcut olduğu belirtilmekte, bu eğilimler, "Antropolojik Dönemeç," "Siyasete Geri Dönüş" ve "Anlatının Canlanması" başlıklı altbölümlerde incelenmektedir. "Antropolojik Dönemeç"te tarihsel antropoloji ve antropolojik tarih üzerine düşünceler, eğilimler ve gelişmeler serdedilmekte, Annales kökenli tarihçilerin antropolojik birikimden yararlanmalarına değinilmektedir. "Siyasete Geri Dönüş" başlıklı altbölüm, uzun yıllar siyasal tarihe sırt çevirmekle suçlanan Annales tarihçilerinin siyasi olaylar anlatısına yeniden önem vermeye başlamasına göndermede bulunmakta, "Anlatının Canlanması," tarihsel biyografinin canlanışının altında yatan nedenleri irdelemektedir.

Eserin son bölümünün başlığı "Kuşbakışı Annales"dir. Bu bölümde Annales hareketini hem Fransa sınırları dışında hem de tarih disiplini dışında yarattığı etki alanından söz edilmektedir. "Annales Nasıl Karşılandı?" başlıklı altbölümde, bazı yerlerde Annales hareketine yöneltilen husumet duygularından bahsedilmekte, "Fransa Dışında Annales" başlığı altında ise, hareketin Avrupa'da yaygın bir biçimde tanınmasının Braudel döneminde gerçekleştiğine vurgu yapılarak Belçika'da Henri Pirenne ve İngiltere'de de R. H. Tawney'nin Annales'in izinde yürüdükleri belirtilmektedir. "Annales ve Tarihin Öbür

Alanları” başlıklı altbölüm, Annales hareketinin dünyanın diğer yerlerinde oluşturduğu etkiyi irdelemekte, “Annales ve Öbür Disiplinler” ise, Annales birikiminin tarih dışındaki sosyal bilimler alanındaki yansımalarına odaklanmaktadır. Son bölümün “Bir Dengenin Kurulması” başlığını taşıyan son altbölümünde, Annales hareketinin elde ettiği başarılarından söz edilmekte, hareketin “total tarih”e katkıları dile getirilmektedir. Yazara göre, Annales hareketine yol açan itkiler yalnızca Annales Okulu mensuplarına has itkiler değilse bile, onların ortaya koyduğu bileşim, kesinlikle orijinal bir bileşimdir ve Annales Okulu’ndan sonra tarih disiplini bir daha asla eskisi gibi olmayacaktır.

“Sözlükçe” başlıklı kısımda, “Annales Hareketinin Terminolojisi” verilmektedir. Liste şeklinde takdim edilen bu terminoloji, Annales Okulu mensuplarının kullandığı kavramlardan oluşmaktadır. Burada verilen kavramlar, Annales mensuplarının tarih ile diğer sosyal disiplinler arasındaki sınırları nasıl yerle bir ettiklerini ve tarihi nasıl “daha çok şeyin daha çok tarihi” haline getirdiklerinin açık bir göstergesi gibidir.

Sonuç olarak denilebilir ki, “tarihin tarihinde” çok önemli bir kırılma noktası olarak ortaya çıkan ve tarih disiplini yeni mecalara sürükleyen Annales Okulu’nun genel bir tarihini sunan Peter Burke’ün “Fransız Tarih Devrimi: Annales Okulu” isimli eserinin, okulun, Türkiye’de pek de yüksek düzeyde olmayan tanınma katsayısını yukarı çekeceği kesindir. Hareketin düşünsel damarlarının Türk tarihçiler tarafından özümsemesi yolunda ufak da olsa bir adım olarak bu eser, okurlarına yeni ufuklar açacak, Türk tarihçiliğinin gelişimine mühim bir katkı sağlayacaktır.